

EL CANT DELS POBLES BANTU DE SUDÀFRICA

La República de Sudàfrica és una monarquia constitucional dividida en 9 províncies que s'estén des de l'oceà Atlàntic fins a l'Índic. Limita amb Namíbia, Botswana, Zimbabwe, Moçambic i Swazilàndia. La seva característica principal és la diversitat de cultures, religions, llengües... i també músiques. En efecte, Sudàfrica es distingeix per la seva complexa història musical i mescla d'estils: la seva música vocal, basada i profundament influïda per Europa i Amèrica, és molt diversa, però alhora és diferent de qualsevol altra que puguem escoltar en el continent africà.

La major part de la població indígena de Sudàfrica prové dels grups ètnics *zulu* i *xhosa*, situats geogràficament a l'est del país. Aquests dos grups pertanyen, conjuntament amb d'altres, als *Nguni*, els pobles més meridionals que parlen llengües Bantu, caracteritzades per les seves consonants amb "clicks" de llengüa.

LA MÚSICA DELS POBLES NGUNI

Tal com ja hem dit anteriorment, la configuració ètnica dels països africans (no només la de Sudàfrica) és molt complexa. Tot i així, encara podem definir alguns trets propis de la música dels pobles Nguni:

- El cant coral és la forma més important de música, i parteix d'un *ostinato* de la línia de baix sobre el qual es basa l'harmonia de les altres veus.
- La veu que es considera més bella és la produïda des de la gola, la veu oberta.
- La música és generalment polifònica i responsorial, i està molt influïda per les característiques úniques dels llenguatges Bantu.
- Els sistemes musicals es basen en tons naturals, sovint evitant la 7^a, i donant molta importància als intervals de 4^a i 5ª justes.

Els zulu

Els *zulu* són descendents dels clans unificats en nació pel rei Shaka, que va governar del 1816 al 1828. Posteriorment, diversos conflictes alhora entre grups ètnics i contra els colons europeus van derivar en trencaments o unions entre els diferents grups, afavorint així la seva dispersió.

Les activitats principals dels *zulu* que viuen al camp són l'agricultura i la ramaderia, però ja molts *zulus* viuen a les ciutats i es dediquen a les activitats convencionals de la vida urbana.

Quant a la religió, quan el cristianisme va arribar a Sudàfrica es va trobar amb l'oposició de la tribu *zulu*, encara que es presentés una forma de cristianisme que incorporava costums tradicionals liderada per Isaiah Shambe, considerat el messies *zulu*.

La música dels *zulu* es compon principalment de cants en grup per acompanyar els treballs del camp i de danses corals pels diferents rituals al llarg de la seva vida: el naixement, la mort, les cerimònies de pubertat, els casaments, els sacrificis, les veneracions, cants per anar a la guerra, narracions d'històries... Com a exemple d'aquests tipus de cançons per acompanyar els rituals podem escoltar:

- "*Uthe Ubhuti Asizomlanda*", una cançó tradicional per a un casament.
- "*Wena wenlovu*", una crida al respecte al Rei *Shaka*, el primer gran rei *zulu*.
- "*Encome*", que avui en dia és una cançó que es canta quan s'ha de matar un animal com a sacrifici per algun avantpassat però que antigament tenia una altra finalitat. *Encome* era un riu *zulu* anomenat Riu de la sang. La cançó explica la batalla en aquest riu dels *zulus* contra els Boers.
- "*Shaka Mamba*" explica que el rei *Shaka*, primer rei *zulu* que ja hem anomenat abans, és un *mamba*, és a dir, una de les serps més perilloses de les terres *zulus*.
- "*Usuthu*" i "*Amashik*" són dos crits de guerra però una mica diferents l'uns de l'altre. El primer és un crit de guerra per espantar l'enemic,

tot i que *Usuthu* també és el nom del grup del rei *zulu Cetshwayo*. En canvi, el segon, *Amashik*, l'utilitzen com a mitjà per donar-se coratge alhora d'anar a lluitar amb l'enemic, és un crit més alegre.

El cant individual és normalment acompanyat per un arc musical, l'*ugubhu* o l'*umakhweyana*, i és una pràctica igualment habitual entre els membres d'aquest grup. Es fa servir principalment en les cançons de bressol i també es canta per plaer.

Els *xhosa*

Els *xhosa* eren tradicionalment coneguts per ser pastors i ramaders. Actualment, encara que continuen amb les seves activitats tradicionals, estan totalment incorporats a les activitats de l'economia moderna.

Aproximadament, el 75% de la població es considera cristiana front un 25% que continua practicant la Religió Tradicional. El culte als seus avantpassats és un aspecte que sobresurt en la religió dels *xhosa*: segons la seva creença, els avantpassats premien a aquells que els veneren i castiguen a aquells que no. Molts barregen el culte als avantpassats amb les seves creences cristianes. Hi ha un sentiment fort de lleialtat entre la comunitat: comparteixen tot el que tenen.

Pel que fa als cristians, l'Església institucional va rebre un fort recolzament per part dels *xhosa* durant les dècades del *apartheid*. També hi ha molts membres *xhosa* a les esglésies anglicana i presbiteriana.

En la música dels *xhosa* crida l'atenció una forma de cant en harmònics que practiquen les dones i noies, l'*umngqokolo*: aquesta tècnica consisteix a cantar un so greu fonamental mentre es dona forma als llavis per emfatitzar diferents harmònics – es diu que la veu produïda d'aquesta manera s'assembla al so de l'*umrhube*, un arc musical. És probable que aquesta manera de cantar tingui el seu origen en un joc molt habitual entre els nens petits que consisteix en modificar els harmònics produïts pel brunzit d'un escarabat dins de la seva boca.

Com els *zulu*, els *xhosa* també fan servir cançons de grup per acompanyar els diferents rituals de la vida:

- "*Amaquati*" és un cant de pregària pel clan *xhosa Amaquati*.
- *Hlani ngendawo zenu* s'utilitza en casaments o celebracions de festa.
- "*Uyaphiteni ngomlomo*"

LA COLONITZACIÓ BRITÀNICA. INFLUÈNCIES POLÍTIQUES I CULTURALS EN LA MÚSICA SUDAFRICANA

Des del segle XVII, les potències europees van voler imposar la seva cultura als països que consideraven més endarrerits, per aprofitar al màxim els seus recursos naturals. Concretament a Sudàfrica, després de la dominació neerlandesa, encara notable avui dia, a principis del segle XIX van ser els britànics que van ocupar el país, provocant un canvi d'ordre tant estructural com polític i cultural: els colons van portar els seus costums, i amb ells la seva música.

Molts colons anglesos tenien dificultats per diferenciar la cultura europea – que suposaven superior a cap altra – de la religió cristiana, i molts sudafricans van ser obligats a convertir-se al cristianisme per la força. Per als pobles locals, la religió tenia un significat molt més enllà d'una creença o una devoció: era una arma molt poderosa amb la qual era possible derrotar l'enemic. Així, associant la religió cristiana al poder de la dominació europea, molts la van acceptar. Tot i el brutal xoc cultural, la nova religió guardava un aspecte que no era gens estrany a la seva tradició: el cant coral a l'església protestant.

Els missioners cristians que venien amb les expedicions britàniques van introduir la música eclesiàstica, que es barrejava amb el cant tradicional sudafricà, el *mbube*. Aquest estil, responsorial i *a capella*, està basat sobretot en les pràctiques rurals dels *zulu*, i pren el baix com a base sobre la qual es construeix una harmonia en blocs, homorítmica, amb veus generalment en disposició tancada. El *mbube*, influït per l'harmonia dels corals de l'església anglicana, produiria el famós cant coral característic de Sudàfrica.

També en aquest període, l'any 1816, Ntsikana, profeta i visionari xhosa, proposà de reformar culturalment la societat xhosa barrejant creences i pràctiques africanes i cristianes. Amb aquest objectiu, va compondre diversos himnes afrocristians que els cors cantaven i transmetien oralment. Aquests himnes es van començar a publicar i, a l'inici de la dècada de 1880, el moviment de revitalització cultural i nacionalista estava ja consolidat amb el compositor John Knox Bokwe. Així, va aparèixer un nou estil coral negre sudafricà, el *makwaya* ("cor", derivat de l'anglès "choir"). Un exemple d'això és "Nkosi Sikelel' iAfrika" (God Bless Africa), compost per Enoch Sontonga el 1897, que va esdevenir l'himne del Congrés Africà Internacional el 1925.

En un principi, aquestes adaptacions dels himnes en anglès a la llengua *xhosa* no van ser gaire ben acollides a causa de la gran importància que tenia per a ells l'entonació del text en les melodies (les traduccions no sempre resultaven amb l'entonació correcta), però eventualment es van fer habituals i, amb el temps, acceptades.

El 1934 fou l'any en el que es va produir la independència sud africana de l'imperi britànic, encara que totes les seves influències, incloses les musicals, hi van quedar molt arrelades.

CAP A L'APARTHEID

Les dècades següents van portar, lentament, cap a l'afavoriment dels drets dels blancs front el detriment dels dels negres. És d'aquesta manera que s'arriba a l'anomenat *apartheid* amb el triomf a les eleccions del 1948 del Partit Nacionalista Afrikaner. A partir de llavors es va instaurar una política de segregació racial que va desembocar en fortes mesures discriminatòries contra la majoria negra. Algunes d'aquestes fortes accions van ser la separació de races en l'ensenyament, la prohibició dels matrimonis mixtes entre blancs i negres, la reserva de la propietat del 87% de la terra pels blancs, entre d'altres. En aquesta època, la música va servir

de suport al moviment antiracista. Molts músics com Vuyisile Mini van interpretar cançons protesta per militar contra el règim.

A finals dels anys 80, el govern de De Klerk, en representació de la majoria negra sud africana, van arribar al poder a causa de la magnitud que començaven a prendre els conflictes racials interns del país i gràcies al recolzament internacional. Així, el 1991 s'inicia un procés constitucional que culminarà l'any 1994 amb l'acabament de l' *apartheid*.

SITUACIÓ DE LA MÚSICA ACTUAL

Actualment, el panorama musical sudafricà està, com a la major part del món, molt influït per la cultura nord-americana. Els ritmes tradicionals dels *nguni* i els influïts per l'aportació britànica cristiana es barregen amb les últimes tendències musicals, com ara la música electrònica o els instruments generats per sintetitzador.

Ladysmith Black Mambazo

Un dels grups actuals més importants del país és Ladysmith Black Mambazo (*mambazo* és una paraula *zulu* que significa "destral per derrotar l'enemic"). Està constituït per set homes que canten *mbube* provinent de la tradició *zulu*, amb lletres que reflecteixen la fe evangèlica del seu líder i creador, Joseph Shabalala. El grup es caracteritza per la seva neutralitat política, la qual cosa els va aportar un gran èxit a la Radio Zulu a la dècada dels 1960, durant els primers anys de la seva creació. Gràcies a la difusió radiofònica van aconseguir un nombrós i fidel públic entre els zulus però el primer contracte discogràfic no el van poder firmar fins al 1973, amb la discogràfica Gallo. Això els va permetre gravar una trentena de discs i tenir grans ventes amb una gran fortuna.

A finals de la dècada dels 70 van sortir del seu país natal per anar per primera vegada a actuar a la BBC per fer un documental, on van conèixer Paul Simon, que després de set anys, va gravar amb ells un àlbum, *Graceland*. En aquest disc destaquen les harmonies i les danses de l'estil *isicathulo*, caracteritzat per la barreja de la tradició *zulu* amb altres influències com el claqué o la música de les desfilades militars britàniques.

Però la seva carrera no es va acabar aquí. A finals dels 80, amb *Shaka Zulu*, produït per Simon, i amb algunes col·laboracions en produccions als Estats Units va consolidar el seu èxit.

Mentrestant, a Sud-Àfrica, les coses havien canviat una mica perquè la població el criticava per les seves llargues estades fora del país i per seu conservadorisme polític. En els últims anys, Shabalala està més centrat en el seu país i mirant d'obrir una escola de cultura indígena sud-africana. Amb el CD *Gift Of The Tortoise*, que explica tretze fàbules zulus, veiem com barreja veus infantils amb la música de Ladysmith.

Així doncs, Ladysmith Black Mambazo és una formació molt representativa de la música actual sud africana perquè amb ella podem veure la barreja d'estils que caracteritza la música del país des de sempre, com les harmonies i els ritmes de les tradicions zulus, amb noves tendències de la societat occidental:

- *"Hello my baby"*: en anglès, amb lletra molt fresca i deixant veure molt clarament l'estil vocal que defineix el grup.
- *"Abezizwe"* (Uniting Nations Together): un tema amb missatge pacífic amb una mescla d'estils on podem apreciar fins i tot influències del country nord-americà.
- *"Nkosi sikile'i Africa – Shosholoz"*: el tema popular "Shosholoz" (tirar endavant) apareix aquí barrejat amb l'himne nacional de Sudàfrica. Inclou referències al rap o hip-hop, però sense perdre la harmonització característica de les veus greus.

Miriam Makeba

Miriam Makeba és una artista que ha guanyat un reconeixement internacional per les seves actuacions en viu, les seves gravacions i les seves participacions en diferents moviments que lluiten pels drets humans a Àfrica i altres continents. Justament, per la seva creuada contra l'apartheid que va culminar amb el discurs anti-apartheid davant les Nacions Unides el 1963, Makeba va haver de continuar la seva carrera artística lluny del seu país natal.

En els anys 50 ja es va convertir en una de les grans figures del jazz Sudafricà, i va ser llavors que va decidir marxar cap USA on va cantar juntament amb Harry Belafonte (un dels temes més famosos dels dos és *"Africa Malaika"*), entre d'altres. La seva cançó *"Pata Pata"* va ser un èxit internacional el 1967, sent la primera cançó africana que va aconseguir arribar als primers llocs dels rànquings de música pop.

Miriam Makeba ha tingut grans reconeixements mundials com a líder humanitària per la seva lluita pels drets humans i justícia política. Quan va tornar a Sudàfrica l'any 1990, Nelson Mandela i altres líders del moviment anti-apartheid van retre-li homenatge per les seves lluites des de l'exili.

Un dels seus discs més destacats és *"Homeland"*. Va ser nominat per a un Grammy com a millor àlbum de música del món.

TRACKS

- 1.- **WENA WENDLOVU** (Zulu-Amagugu Akwazulu)
- 2.- **ENCOME** (Zulu- Amagugu Akwazulu)
- 3.- **SHAKA MAMBA** (Zulu- Amagugu Akwazulu)
- 4.- **UTHE UBHUTI ASIZOMLANDA** (Zulu- Amagugu Akwazulu)
- 5.- **USUTHU** (Zulu- Amagugu Akwazulu)
- 6.- **AMASHIKI!** (Zulu- Amagugu Akwazulu)
- 7.- The Ngqoko Women's Enemble – **NOZOLILE** (Xhosa)
- 8.- The Ngqoko Women's Enemble - **NONDEL'EKHAYA** (Xhosa)
- 9.- **AMAQUATI** (Xhosa)
- 10.- **HLANI NGENDAWO ZENU** (Xhosa)
- 11.- **UYAPI THENI NGOMLOMO** (Xhosa)
- 12.- Ladysmith Black Mambazo - **ABEZI ZWE**
- 13.- Ladysmith Black Mambazo - **HELLO MY BABY**
- 14.- Ladysmith Black Mambazo - **AMABUTHO (warriors)**
- 15.- Ladysmith Black Mambazo – **NKOSI SIKELEL'I AFRICA - SHOSHOLOZA**
- 16.- Miriam Makeba – **MALAIKA**
- 17.- Miriam Makeba – **PATA PATA**